

1979-01-01

พุทธศาสนากับการเมือง

สมบุรณ์ สุขสำราญ

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

สุขสำราญ, สมบุรณ์ (1979) "พุทธศาสนากับการเมือง," *Journal of Social Sciences*: Vol. 16: Iss. 4, Article 2.
Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol16/iss4/2>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

พุทธศาสนากับการเมือง

สมบูรณ์ สุขสำราญ*

บทนำ

พุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคม มีความสำคัญต่อประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ปัญหา และความเป็นอยู่ของทั้งปัจเจกบุคคลและสังคม โดยส่วนรวม

ในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่และความต่อเนื่องของสังคม พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรบูรณาการของสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอด ปลูกฝังวัฒนธรรม และจริยธรรมทางสังคมก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม นอกจากพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม ทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย หลักการในพุทธศาสนาไม่เพียงเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กันในโอกาสทางสังคมทั้งทางบ้าน เศรษฐกิจและการเมือง

* สมบูรณ์ สุขสำราญ, ร.บ. เกียรตินิยม (จุฬา), ร.บ. (จุฬา), M.A. (Manchester), Ph.D. (Hull Univ.) อาจารย์ประจำแผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ในอดีต ข้อกล่าวอ้างที่ว่าหลักการในพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่มาที่สำคัญของแนวความคิดทางการเมืองและอำนาจของผู้ปกครองที่ผู้ปกครองยึดเป็นแนวทางบริหารประเทศได้รับการยอมรับจากผู้อยู่ใต้การปกครองอย่างปราศจากข้อโต้แย้ง แต่ในปัจจุบันทัศนะในเรื่องนี้แยกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นพวกหัวสมัยใหม่ และพวกที่เชื่อว่าเรื่องการเมืองการปกครองและสังคมเป็นกิจกรรมของฝ่ายอาณาจักร (secularist) มีความเห็นว่าพุทธศาสนาไม่อาจจะช่วยแก้ปัญหาทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งนับวันทวีความซับซ้อนขึ้นได้ หลักการปฏิบัติทางพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวเป็นสิ่งที่ล้าสมัย นำมาปฏิบัติกับสถานการณ์ใหม่ๆ ไม่ได้ หรือถ้านำมาปฏิบัติได้ก็ไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะว่าหลักการทางพุทธศาสนาทั้งคตินิยมและการปฏิบัติไม่สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ ไม่เหมาะสมกับกิจกรรมทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกิจกรรมของฝ่ายอาณาจักร กล่าวโดยสรุปฝ่ายนี้ไม่เชื่อว่าพุทธศาสนาจะมีบทบาทหรืออิทธิพลต่อวิถีชีวิตทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบัน

อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งสนใจในบทบาทที่เคยมีและที่อาจจะมิใช่ของพุทธศาสนาในทางการเมือง มีทัศนะว่าพุทธศาสนามีอิทธิพลซ่อนเร้นอยู่และอาจจะนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยไม่คำนึงถึงกาลเวลา เชื่อว่าความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอยู่ระหว่างศาสนากับการเมืองเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นและต่อเนื่องตลอดเวลา การเปลี่ยนมือในอำนาจทางการเมือง จากฝ่ายศาสนจักรมาอยู่ในมือของฝ่ายอาณาจักรเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ศาสนามีได้สูญเสียบทบาทในทางการเมืองโดยสิ้นเชิง เพียงแต่บทบาทและอิทธิพลของศาสนาในทางการเมืองเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบเดิมมาเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง การที่ศาสนายังคงมีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองอยู่ก็เพราะว่าสังคมจะคงอยู่ได้ก็เพราะมีกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมเป็นเครื่องค้ำจุน ศาสนาเป็นที่มาของกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมซึ่งเป็นรากฐานของกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่มีไว้สำหรับความคงอยู่ ความเจริญ และความปกติของสังคม ผู้ปกครอง (กษัตริย์หรือรัฐบาล) จะมีอำนาจปกครองได้ก็ต่อเมื่อสามารถอ้างเหตุผลสนับสนุนความชอบธรรมในอำนาจปกครองของตน ในอดีตและปัจจุบันศาสนาและจารีตนิยมยังคงเป็นแหล่งที่มาที่สำคัญของความชอบธรรม¹

¹ Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization* (New York: Oxford University Press, 1947), p. 328.

พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง : ตัวอย่างจากอดีต

ในระบบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง ปัญหาความชอบธรรมในอำนาจการปกครองเป็นปัญหาสำคัญที่ผู้ปกครองต้องคำนึงถึงตลอดเวลา ความชอบธรรมในอำนาจปกครองในความหมายที่กว้าง มีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่ารัฐบาลหรือผู้ปกครองมีสิทธิที่จะปกครอง และผู้อยู่ใต้การปกครอง ยอมรับสิทธิและอำนาจการปกครองนั้น ความชอบธรรมจะเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้ปกครองสามารถโน้มนำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองมีความเชื่อและศรัทธาในสถาบัน กระบวนการทางการเมือง กฎระเบียบ วิธีการปกครอง การกำหนดและดำเนินนโยบายของรัฐบาลเป็นสิ่งที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและเป็นข้อผูกพันทางศีลธรรมที่จะต้องปฏิบัติตามและระบบ กระบวนการและการตัดสินใจทางการเมือง สอดคล้องกับค่านิยมพื้นฐานที่สังคมยึดถือ²

David E. Apter แบ่งฐานที่มาของความชอบธรรมของการปกครองอย่างกว้าง ๆ ออกเป็น 2 ประเภท **ประเภทแรก** ความชอบธรรมที่มีแหล่งที่มาจากความเชื่อและค่านิยมซึ่งฝังรากลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของสังคม ความเชื่อและค่านิยมดังกล่าวมีลักษณะเป็นนามธรรมและเป็นมรดกทางวัฒนธรรม กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและจารีตนิยมที่ยึดถือร่วมกันของประชาชน **ประเภทที่สอง** ความชอบธรรมที่ได้มาจากความสามารถของรัฐบาลหรือผู้ปกครองในการสนองตอบความต้องการทางค่านิยมของประชาชน ความสามารถในการแก้ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสามารถให้ความมั่นใจแก่ประชาชนที่จะรักษาไว้ซึ่งความอยู่ดีกินดี (สถานภาพเดิม) และให้หลักประกันความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต³

² ความคิดเรื่องความชอบธรรมสามารถศึกษาในรายละเอียดได้จาก Dolf Sternberger, "Legitimacy," *International Encyclopaedia of the Social Science*; Vol. IX, 1968, p. 224; Carl J. Friedrich, *Man and His Government: An Empirical Theory of Politics* (New York: McGraw-Hill, 1963), p. 234; S.M. Lipset, *Political Man* (New York: Doubleday, 1963), p. 64; Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, pp. 124-132, 324-329; David Easton, *A System Analysis of Political Life* (New York: Wiley, 1967), pp. 237-238.

³ ศึกษารายละเอียดได้จาก David E. Apter, *The Politics of Modernization* (Chicago: Chicago University Press, 1965) pp. 43-80. Apter เรียกฐานที่มาของความชอบธรรมประเภทแรกว่า Comsummatory Value และประเภทหลังว่า Instrumental Value.

ในสังคมที่วัฒนธรรม ศาสนา และจารีตนิยมเดิมยังคงมีอิทธิพลต่อความเชื่อและค่านิยมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประชาชน ผู้ปกครองพยายามที่จะคัมพลังศาสนาและจารีตนิยมมาช่วยสนับสนุนอำนาจการปกครอง นโยบายและการดำเนินการปกครองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสนองตอบความต้องการทางด้านวัตถุของประชาชน หากผู้ปกครองประสบความสำเร็จในการระดมพลังทางศาสนาและจารีตนิยม ย่อมหมายความว่าผู้ปกครองสามารถสงวนมาตรการบังคับด้วยกำลังไว้เฉพาะในกรณีวิกฤตกาล

สังคมพุทธศาสนาในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและค่านิยมของประชาชนมีรากฐานจากศาสนา มีความสำคัญและสัมพันธ์กับการจัดระเบียบสังคมและการเมืองอย่างลึกซึ้ง และเป็นแหล่งที่มาสำคัญของอำนาจทางการเมือง เมื่อผู้ปกครองในเอเชียนำเอาปรัชญาการเมืองทางพุทธศาสนามาใช้ในการปกครอง ก็ได้ดัดแปลงปรับปรุงให้สอดคล้องกับแนวความคิดดั้งเดิม และวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้วและสามารถรับกับวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาภายหลังด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งผู้ปกครองแสวงหาความชอบธรรมจากศาสนา ค่านิยม และวัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของสังคมขณะนั้น สถานภาพของผู้ปกครองในเอเชียในอดีตโดยทั่วไปปรากฏในรูปสถาบันกษัตริย์ สถาบันกษัตริย์เกิดจากแนวความคิดผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู กับพุทธศาสนา และอิทธิพลของแนวความคิดทางจีน ทั้งคติทางพุทธศาสนาและฮินดูต่างก็สนับสนุนสถาบันกษัตริย์ ความแตกต่างสำคัญอยู่ที่คติทางฮินดูถือว่ากษัตริย์เป็นสมมุติเทพหรือลูกของพระเจ้า โดยมีพราหมณ์เป็นที่ปรึกษาในการเมือง การปกครอง และการออกกฎหมาย ยึดถือคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ (ซึ่งเขียนขึ้นโดยพราหมณ์) เป็นแนวทางปฏิบัติทั้งในความประพฤติในฐานะเป็นกษัตริย์และในทางการปกครอง เน้นความสำคัญของพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ซึ่งสงวนไว้เฉพาะกษัตริย์โดยมีพราหมณ์เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติพิธีกรรม ซึ่งทำให้สถานภาพของกษัตริย์เป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แตกต่างไปจากประชาชนธรรมดา ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับพสกนิกรอยู่ในบรรยากาศของความดีกลัว ความศักดิ์สิทธิ์ และความห่างเหิน ในคติทางพุทธศาสนา กษัตริย์มิใช่สมมุติเทพหรือเทพเจ้า แต่เป็นมนุษย์ที่ได้รับมอบ

⁴ แนวความคิดเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปรดศึกษารายละเอียดได้จาก Robert Heine-Gedder, *Conceptions of State and Kingship in Southeast Asia*, Cornell Data Paper No.18 (Ithaca: Cornell University, 1965).

อำนาจให้ปกครอง (ด้วยคุณสมบัติบางประการ) ในลักษณะของสัญญาประชาคม (ระหว่างกษัตริย์กับประชาชน) กษัตริย์มีความชอบธรรมที่จะปกครองทราบเท่าที่ได้รับความสนับสนุนจากประชาชน สถาบันทางศาสนาและยึดมั่นในหลักศีลธรรมโดยเฉพาะที่เรียกว่าศัพิศราชธรรม อย่างไรก็ตามก็ถึงแม้ว่าในระยะต่อมาพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลมากขึ้นในเอเชียและครอบคลุมวิถีชีวิตของประชาชนในภูมิภาคนี้แต่อิทธิพลทางฮินดูยังคงมีอยู่และได้รับการรับรองอยู่ไม่น้อย กษัตริย์เองอาจตระหนักดีว่าคติทางฮินดูเกี่ยวกับผู้ปกครองหลายประการ (เช่น ความศักดิ์สิทธิ์ในสถาบันกษัตริย์ การแบ่งวรรณะ ฯลฯ) มีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาไว้ซึ่งความชอบธรรมในอำนาจปกครองของสถาบันกษัตริย์จึงยินดีที่จะผสมผสานแนวความคิดจากแหล่งต่าง ๆ และถ่ายทอดความศรัทธาในศาสนาเข้าไปในระบบการปกครอง ตัวอย่างเช่นความเชื่อในความสัมพันธ์ระหว่างระบบจักรวาลกับระบบสังคมและกับระบบการปกครองที่ว่า ถ้าจักรวาลสงบและการปกครองให้สอดคล้องประสานกับระบบจักรวาลแล้ว จะยังความมั่นคงให้กับผู้ปกครองและส่งผลถึงความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า อุดมสมบูรณ์ให้กับประชาชนเป็นส่วนรวม แนวความคิดเช่นนี้ปรากฏเด่นชัดในการวางผังเมืองหลวงของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วิธีการจัดรูปการบริหารทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค เช่น การวางระบบการบริหารเป็นจตุศกมภ์ การแบ่งหัวเมืองชั้นนอกออกจากหัวเมืองชั้นใน การจักแผนผังและแปลนของพระราชวัง วัดหลวงของไทยในสมัยโบราณ นอกจากนี่ยังปรากฏในรูปของพิธีกรรมสำหรับกษัตริย์และในราชพิธีต่าง ๆ

ในทัศนะของพุทธศาสนา เสถียรภาพและความสงบเรียบร้อยของสังคมเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาเพราะถือว่าเป็นเงื่อนไขพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและก้าวหน้าของสังคม และสร้างสรรคศีลธรรมอันดีงามของสมาชิกภายในสังคม ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ในอุดมคติจึงควรจะเป็นบุคคลที่เข้มแข็งแต่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาปรานี สร้างบรรยากาศแห่งศีลธรรมในสังคมด้วยการอุปถัมภ์ ให้ความคุ้มครองป้องกันพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ธรรม โดยนัยนี้สังคมจะเจริญรุ่งเรือง ผู้ปกครองและประชาชนจะต้องยึดมั่นในพุทธศาสนา สังคมที่เจริญก้าวหน้าย่อมยังความพอใจแก่ประชาชน และโดยที่อำนาจในการปกครองซึ่งสามารถจะนำ

⁶ *Ibid.*

⁶ Trevor O. Ling, *The Buddha: Buddhist Civilization in India and Ceylon* (London: George Allan, and Irwin, 1976), pp. 172-173.

ความพอใจมาให้แก่ประชาชนรวมอยู่ที่กษัตริย์ ความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมจึงเป็นความรับผิดชอบของกษัตริย์โดยตรง กษัตริย์พบว่าการทะนุบำรุง บำรุง และเผยแพร่ศาสนาเป็นที่มาสำคัญของความชอบธรรมในอำนาจการปกครองของตน การแสวงหาความชอบธรรมจากแหล่งนี้ปรากฏในรูปของการสร้างวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ การอุปการะสถาบันสงฆ์ การรวบรวมพระไตรปิฎก การเผยแพร่พุทธศาสนา การสนับสนุนพิธีกรรมทางพุทธศาสนา การส่งเสริมการศึกษาทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส การจัดพิมพ์ แปลพระสูตรและไตรปิฎกออกเผยแพร่รวมตลอดทั้งสนับสนุนวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ในบางครั้งกษัตริย์ออกผนวชในระหว่างครองราชย์⁷

ผู้ปกครอง (กษัตริย์) ไทยในอดีตได้ใช้พุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ส่งเสริมอำนาจทางการเมืองเสมอมา สมัยสุโขทัยหลังจากรับพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว พ่อขุนรามคำแหงมหาราชและกษัตริย์องค์ต่อๆ มา ได้ส่งเสริมและเผยแพร่พุทธศาสนาอย่างจริงจัง นอกจากทรงจัดให้พระสงฆ์ออกสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนในวันพระแล้วพ่อขุนรามคำแหงเองได้ทรงสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนในวันธรรมดาคำด้วย ในสมัยพระยาธิโต นอกจากจะทรงออกผนวชแล้วยังได้ทรงนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงเพื่อประโยชน์ในทางการเมืองและเพิ่มเสริมอำนาจของพระองค์ด้วย⁸ ในสมัยอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้นำหลักการทางพุทธศาสนามาใช้ผสมผสานกับคติทางฮินดูมากขึ้น พระองค์ได้ทะนุบำรุงพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ ทรงจัดตั้งกรมเกี่ยวกับการทะนุบำรุงและดูแลพระสงฆ์และศาสนา ทรงออกผนวช พระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีอ้างตนว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯปราบคาบิเชกเรียบร้อยแล้วได้มอบหมายให้อำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ดูแลราชสมบัติแทนเพื่อพระองค์จะได้มีเวลาจัดการทะนุบำรุงพุทธศาสนาและสังคายนาคความประพฤติและการปฏิบัติของพระสงฆ์ ซึ่งทั้งสองสถาบันนี้ได้เสื่อมโทรมลงไปมาก

⁷ ตัวอย่างของศรีลังกา ศึกษาได้จาก Ling, *The Buddha*; Walpola Rahula, *History of Buddhism in Ceylon* (Colombo: M.D Gunasena and Company, 1959); Donald E. Smith, ed., *South Asian Politics and Religion* (Princeton: Princeton University Press, 1966) ตัวอย่างในพม่า ศึกษาได้จาก Donald E. Smith, *Religion and Politics in Burma* (Princeton: Princeton University Press, 1965); Emanuel Sarkisyanz, *Buddhist Background of Burmese Revolution* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1965); ตัวอย่างในไทยศึกษาได้จากพงศาวดารสมัยต่างๆ.

⁸ ชลธรา กลัดอยู่, "ไตรภูมิพระร่วง," วรรณคดีของปวงชน (พระนคร: 2517).

เนื่องจากภาวะสงครามยืดเยื้อระหว่างไทยกับพม่า และความวุ่นวายภายในชาติเอง ทรงให้รวบรวมพระไตรปิฎก ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัด วางระเบียบความประพฤติของพระสงฆ์ ทรงให้ข้าราชการบริพารรักษาปัญญาศีลและอุโบสถศีล รื้อฟื้นราชพิธีทางพุทธศาสนา กษัตริย์องค์ต่อ ๆ มาได้ยึดถือนโยบายดังกล่าวเป็นแนวปฏิบัติเรื่อยมา ความพยายามถ่ายทอดศรัทธาในพุทธศาสนามาเป็นบารมีของกษัตริย์ นอกจากจะปรากฏในราชพิธีและการกระทำต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏในพระนามของกษัตริย์ด้วยการใช้นามที่ใช้เรียกหรือหมายถึง พระพุทธเจ้ามาเป็นพระนามของกษัตริย์ เช่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระธรรมราชา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ฯลฯ และเรียกโอรสที่ประสูติแต่พระอัครมเหสีว่า สมเด็จพระพุทธเจ้า เป็นต้น

ความคิดเรื่องบุญกรรมเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ใช้อ้างสนับสนุนสถานภาพและอำนาจของผู้ปกครอง ชาวพุทธโดยทั่วไปเชื่อในเรื่องบุญตามกฎแห่งกรรมและใช้อธิบายความไม่เสมอภาคในสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล บุญได้จากการกระทำกรรมดีความประพฤติอยู่ในศีลในธรรมซึ่งได้สะสมมาแต่ชาติปางก่อน ๆ ปริมาณของบุญที่ได้สะสมมาเป็นคุณค่าที่จะกำหนดสถานภาพของบุคคลและการมีอำนาจของบุคคลในชาติหน้า ผู้ที่มีบุญมากคือผู้ที่ได้สะสมบุญมามาก และสามารถแบ่งผลบุญให้แก่บุคคลอื่นในชาตินี้ได้ ชาวพุทธเชื่อว่าผู้ที่เป็นผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีบุญมากจึงได้เป็นกษัตริย์และสามารถแบ่งผลบุญให้แก่ผู้ใต้ปกครองได้¹⁰ ในสมัยโบราณกล่าวได้ว่าแนวความคิดเรื่องบุญกรรม และผู้มีบุญเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับผู้ปกครองและอำนาจของผู้ปกครอง กษัตริย์ในเอเชียส่วนมากมักจะอ้างว่าตนมีอำนาจปกครองเพราะได้สะสมบุญบารมีมาตั้งแต่ชาติก่อน ๆ ตัวอย่างเช่น กษัตริย์พม่าในศตวรรษที่ 11 (ชื่อ Kyanzitha) อ้างว่าก่อนเกิดเป็นกษัตริย์ของพม่าได้สะสมบุญบารมีมาหลายชาติด้วยการทำบุญสุนทานจึงได้เกิดเป็นราชโอรสของกษัตริย์ในอินเดีย ในชาตินั้นได้ทำบุญอีกมากมาย พร้อมทั้งปฏิบัติทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัด จึงได้เกิดเป็นพระวิษณุในชาติต่อมา ซึ่งขณะที่เป็นพระวิษณุ นั้นได้พบกับพระพุทธเจ้า ๆ

⁹ เจ้าพระยาทิพากร, พงศาวดารรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ 1 (กรุงเทพฯ; 2358); H.R.H. Prince Dhanilniwat, *Monarchical Protection of the Buddhist Church in Siam* (Bangkok: World Fellowship of Buddhists, 1964); Ishii Yoneo, "Church and State in Thailand," *Asian Survey* (October, 1968).

¹⁰ ศักยารชละเข็ลได้จาก Charles F. Keyes "The Power of Merit," *Visakha Buja*, B.E. 2516, pp. 95-102.

ได้ทำนายว่าในชาติต่อไปพระองค์จะได้เป็นกษัตริย์ของชาวพม่าเพื่อแผ่ส่วนบุญให้ชาวพม่า¹¹ พระเจ้า Bodowpaya ของพม่าก็อ้างอำนาจปกครองด้วยเหตุผลเดียวกัน กษัตริย์ของลังกาหลายพระองค์ก็อ้างเหตุผลในทำนองเดียวกัน¹² สำหรับของไทยนั้นความเชื่อเรื่องบุญนี้มีส่วนสำคัญในการรับรองอำนาจของกษัตริย์อย่างมาก นอกจากนี้คนไทยยังเชื่อว่าความร่มเย็นเป็นสุขของราษฎรจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปริมาณของบุญที่กษัตริย์จะแบ่งปันให้กับประชาชน เมื่อใดที่บ้านเมืองเกิดยุคเชืงชั่วยากหนักแวง เกิดภัยธรรมชาติ โรคระบาด ถือว่ากษัตริย์มีบุญลดน้อยลง กษัตริย์จะต้องบำเพ็ญกุศลเพื่อเพิ่มบุญบารมีของพระองค์¹³ ซึ่งหมายความว่าต้องพยายามสร้างฐานอำนาจของตน

การถ่ายทอดศรัทธาทางศาสนาเป็นความเชื่อในเรื่องอำนาจและบุญบารมีเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจผู้ปกครอง นอกจากจะมีคุณค่าในการทำให้ประชาชนยอมรับอำนาจการปกครองแล้ว ยังมีส่วนสำคัญในการลดการทำลายแย่งชิงอำนาจผู้ปกครองน้อยลงด้วย การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมืองทำให้ประชาชน (ในสมัยโบราณ) มีทัศนคติว่าสถาบันทางศาสนา และสถาบันการเมืองและการปกครองเป็นสิ่งที่ควบคู่กันและแยกกันไม่ออก

ในส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างชาติ และส่งเสริมบูรณาการภายในชาติ พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในศรีลังกา พุทธศาสนาเป็นพลังสำคัญในการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของเชื้อชาติสิงหล (Singhalese) กษัตริย์ได้ใช้พุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์สำคัญในการต่อต้านการรุกรานของเชื้อชาติทมิฬ (Tamils) ซึ่งนับถือศาสนาฮินดู ภายใต้การปกครองของกษัตริย์สิงหลนับตั้งแต่กษัตริย์ Devanampiya – Tissa รับพุทธศาสนาเป็นศาสนาของชาติสิงหลซึ่งเผยแพร่โดยพระเจ้ามหินธดาโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช (ประมาณศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสต์ศักราช) เป็นต้นมา กษัตริย์ชาวสิงหลได้ถือเป็นภาระสำคัญในการส่งเสริมทะนุบำรุงและเผยแพร่พุทธศาสนา ซึ่งเป็นผลให้พุทธศาสนาและเอกลักษณ์ของเชื้อชาติสิงหลไม่อาจจะแยกจากกันได้ หมายความว่าความเป็นเชื้อชาติสิงหลก็คือการเป็นพุทธศาสนิกชนและอารยธรรมชาวสิงหลก็คือพุทธศาสนา ภายใต้การปกครองของกษัตริย์สิงหล (สิ้นสุดประมาณปี 1815) มีประเพณีซึ่งถือเป็น

¹¹ Sarkisyang, *Burmese Background of Burmese Revolution*.

¹² ปรากฏอยู่ใน Curvamsa ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษโดย W. Greiger (1953).

¹³ Keyes, "The Power of Merit."

กฎหมายว่า ผู้ที่จะเป็นกษัตริย์ของชาวสิงหลจะต้องเป็นชาวพุทธและจะเป็นกษัตริย์โดยชอบธรรมได้ต่อเมื่อได้ผ่านพิธีโดยชอบธรรมได้ต่อเมื่อได้ผ่านพิธีราชาภิเษกทางพุทธศาสนา¹⁴

ในบางครั้งกษัตริย์อ้างเหตุผลทางศาสนาในการทำสงครามเพื่อการขยายดินแดนและหรือป้องกันดินแดน ตัวอย่างเช่น กษัตริย์ของพม่าชื่อ Anawratha (A.D. 1044) ส่งกำลังทหารเข้ารุกรานและทำลายเมืองหลวงของมอญ (Thaton) เพราะกษัตริย์มอญปฏิเสธไม่ยอมมอบตันฉับพระไตรปิฎกให้ พร้อมทั้งได้กวาดต้อนข้าราชการบริพารและพระมอญกว่า 30,000 องค์ มายังพุกาม ทรงให้สร้างเจดีย์ขึ้นที่พุกามและประกาศให้พุกามเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พุทธศาสนา¹⁵ ในทำนองเดียวกันเมื่อกษัตริย์สิงหลชื่อ Dutta-Gamani ทำสงครามปลดแอกลังกาทอนเหนือซึ่งถูกยึดครองโดยพวกทมิฬก็ประกาศว่าสงครามครั้งนั้นเพื่อพุทธศาสนามิใช่เพื่อพระราชอาณาจักร¹⁶

พุทธศาสนาับลัทธิชาตินิยมและการพัฒนาประเทศ

อิทธิพลของศาสนาในฐานะเป็นพื้นฐานอุดมการณ์ทางการเมืองและแหล่งความชอบธรรมของผู้ปกครองค้อยๆ ลดความสำคัญลงตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 เมื่อจักรวรรดินิยมตะวันตกขยายอำนาจและเผยแผ่แนวความคิดเกี่ยวกับรูปและระบบการปกครองสมัยใหม่แบบโลกทรรศนิยม (secular) ซึ่งปฏิเสธอำนาจการปกครองที่อ้างอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ระบบการปกครองตะวันตกแบบรัฐบาลโดยผู้แทน (representative government) มีบทบาทสำคัญในการบั่นทอนระบบการปกครองที่มีฐานความชอบธรรมอยู่บนศาสนาและจารีตนิยม อุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการปกครองค้อยๆ เคลื่อนเข้าแทนที่อุดมการณ์การปกครองที่มีฐานอยู่บนศาสนาและจารีตนิยม แนวความคิดทางการเมืองแบบโลกทรรศนิยมที่ได้รับความนิยมมากได้แก่ อุดมการณ์ประชาธิปไตย ในขณะเดียวกันอุดมการณ์อำนาจนิยมและเผด็จการในรูปต่างๆ ก็ได้รับความนิยมรองลงมา

ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงฐานของความชอบธรรมในอำนาจการปกครอง ผู้นำของประเทศที่เคยอาศัยศาสนาและจารีตนิยมเป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมในการปกครองต้อง

¹⁴ Rahula, *History of Buddhism in Ceylon*, p. 66, 69-74; Ling, *The Buddha*.

¹⁵ Smith, *Religion and Politics in Burma*, p.p. 12-13.

¹⁶ Rahula, *History and Buddhism in Ceylon*, p. 69.

เผชิญกับวิกฤติการณ์ทางความชอบธรรม ผู้นำประเทศส่วนน้อยซึ่งได้รับการศึกษาแบบตะวันตกเท่านั้นที่เข้าใจ และพร้อมที่จะรับผิดชอบและดำเนินการปกครองตามแบบตะวันตกอย่างแท้จริง ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงมีความคิดแบบจารีตนิยมและยังคงให้ความสำคัญแก่อุดมการณ์การปกครองที่มีรากฐานมาจากศาสนาและจารีตนิยม ในหมู่ชนชั้นนำเองก็จะมีความคิดว่าประชาชนยังไม่พร้อมที่จะเข้าร่วมในกระบวนการเมืองและการปกครองแบบใหม่ การขัดแย้งกันทางความคิดเกี่ยวกับรูปการปกครองระหว่างชนชั้นนำแบบจารีตนิยมกับผู้นำสมัยใหม่จึงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่เนื่องด้วยแนวความคิดแบบตะวันตกโดยตัวของมันเองมีพื้นฐานอยู่บนความมีเหตุมีผล และที่สำคัญการเผยแพร่ความคิดนั้น ได้รับความสนับสนุนจากอำนาจจักรวรรดินิยม ซึ่งมีอำนาจทางการทหาร เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการบริหารเหนือกว่าประเทศอาณานิคม ซึ่งสามารถบั่นทอนพลังของชนชั้นนำแบบจารีตนิยม ผลที่ตามมาก็คือการชะงักงันของอิทธิพลทางศาสนาและจารีตนิยม และกลายเป็นพลังแฝงเร้น

ในสถานการณ์เมืองขึ้นแม้ว่าสถาบันทางศาสนาจะถูกจำกัดบทบาททางการเมือง แต่พลังทางศาสนาซึ่งตั้งอยู่บนศรัทธาของประชาชนมิได้สูญสิ้นไปและอาจจะระดมมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองได้ ตัวอย่างที่เด่นชัดในการระดมพลังแฝงทางศาสนา อาจศึกษาได้จากขบวนการชาตินิยมเพื่อเอกราชในประเทศอาณานิคมหลาย ๆ ประเทศ เช่น ในพม่า อินโดนีเซีย ศรีลังกา ฯลฯ

เมื่อขบวนการชาตินิยมในประเทศเหล่านี้เริ่มผิวกำลังกัน และเคลื่อนไหวต่อสู้จักรวรรดินิยมในช่วงกึ่งของคริสต์ทศวรรษที่ 20 พลังแฝงเร้นของศาสนาได้สำแดงอิทธิพลออกมาอย่างชัดเจนโดยการเป็นศูนย์รวมความสามัคคีของประชาชน และเป็นแหล่งที่มาของอุดมการณ์ร่วมของชาติ ชนชั้นนำแบบจารีตนิยมและผู้นำที่ศรัทธาในระบบการปกครองแบบตะวันตกก็หันมาร่วมมือกันในการต่อสู้จักรวรรดินิยม ผู้นำทางศาสนาทั้งบรรพชิตและฆราวาสเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการระดมพลังศาสนาและจารีตนิยมเพื่อสนับสนุนขบวนการชาตินิยม

ในประเทศพม่าพระสงฆ์และฆราวาสที่เป็นชนชั้นนำทางศาสนาได้รวมตัวกันก่อตั้งกลุ่มอิทธิพลขึ้นหลายกลุ่ม ที่สำคัญที่สุดได้แก่ สมาคมยุวสงฆ์ (Young Monk Buddhist Association—YMBA) ในระยะเริ่มแรก YMBA อยู่ภายใต้การนำของฆราวาสซึ่งเป็นชนชั้นนำของสังคมและมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมพุทธศาสนา การศึกษาธำรงและรักษาวัดนันทธรรม ขนบธรรมเนียมเดิม

ของชาวพม่า ในช่วงเวลาที่ขบวนการชาตินิยมมีการเคลื่อนไหวมากขึ้น (ประมาณ 1915-1920) YMBA ได้ขยายสาขาออกไปถึงกว่า 6,000 สาขา ครอบคลุมถึงระดับหมู่บ้านและถึงบุคคลทุกระดับชั้น และอาชีพเข้าเป็นสมาชิกมากขึ้น หลังจากช่วงระยะเวลาที่ YMBA ได้ขยายนโยบายและกิจกรรมเพื่อสร้างและสนับสนุนขบวนการชาตินิยมเพื่อเอกราชและความเป็นเอกราชของพม่า อาทิเช่น รณรงค์เรียกร้องให้ชาวพม่าเข้ามามีส่วนในกระบวนการบริหารราชการ กระบวนการนิติบัญญัติและการปกครองมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็เรียกร้องให้ชาวต่างชาติเคารพวัฒนธรรม ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของชาวพม่า YMBA เป็นผู้นำสำคัญในการรวบรวมสมาคมต่างๆ เข้าด้วยกันในสภาสมาคมพม่า (General Council of Burmese Associations-GCBA) พระสงฆ์พม่าได้เข้ามามีบทบาทเป็นผู้บริหาร สภาสมาคมและดำเนินนโยบายและกิจการ ชาตินิยมอย่างแข็งขันความภาคภูมิใจในพุทธศาสนา ความผูกพันในศาสนาของประชาชนและภัยจักรวรรดินิยมที่มีต่อพุทธศาสนาถูกนำมาเป็นข้ออ้างในการสร้างและระดมความสามัคคีและพลังประชาชนเพื่อต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ

หลังจากพม่าได้รับเอกราชในปี 1948 บทบาทของศาสนาและกลุ่มอิทธิพลทางศาสนา ได้เปลี่ยนจากการเป็นพลังเพื่อเอกราชมาเป็นพลังเพื่อการฟื้นฟูการปกครองวัฒนธรรมและศาสนา ผู้นำของพม่าซึ่งนำโดยอู๋ ใต้อาศัยกลุ่มอิทธิพลจากศาสนาเป็นรากฐานสนับสนุนเอกราชและนโยบายของชาติ ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งกลุ่มอู๋เสนอออกมการและนโยบาย ซึ่งได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากกลุ่มอิทธิพลทางศาสนา และสัญญาที่จะยกศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ เมื่ออู๋ได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้นำของรัฐบาลแล้ว ได้ยกพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาประจำชาติ โดยระบุไว้ในรัฐธรรมนูญปี 1960 อู๋ได้ดำเนินนโยบายส่งเสริมพุทธศาสนาอย่างแข็งขัน และอนุญาตให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเมืองอย่างกว้างขวาง การที่อู๋ดำเนินนโยบายยกพุทธศาสนาประจำชาติได้รับความสนับสนุนจากชาวพุทธพม่าเป็นอย่างดี ในสายตาของชาวพุทธพม่า อู๋ได้ประกอบกรรมดีที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญเป็นการก้ำพุทธศาสนาและฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติพม่า ซึ่งถูกย่ำยีโดยจักรวรรดินิยมอังกฤษ และเป็น การเจริญรอยตามประเพณีอันดีงามซึ่งพระมหากษัตริย์ของพม่าได้กระทำเป็นตัวอย่างเอาไว้ อย่างไรก็ตาม นโยบายยกพุทธศาสนาประจำชาติให้ผลทางลบแก่นโยบายสร้างบูรณาการ (integration) ภายในชาติ ชนกลุ่มน้อยที่มีเชื้อชาวพุทธแต่มีอิทธิพลทางการเมืองและเสถียรภาพของระบบการปกครองพม่า เช่น กะเหรี่ยง จีน และคะชีน ฯลฯ

ได้ยกประเด็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางศาสนาเป็นเหตุผลประการหนึ่งสนับสนุนขบวนการแบ่งแยกความไม่สามารถประนีประนอมกับชนกลุ่มน้อยเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวเร่งให้อูหนุกอำนาจในปี ค.ศ. 1962¹⁷

เมื่อนายพลเนวินเข้ายึดอำนาจจากอูหนุกโดยกำลังทหาร ได้ยกเลิกบทบัญญัติให้พุทธศาสนาประจำชาติ และประกาศแนวทางปกครองประเทศตามอุดมการณ์สังคมนิยม (แบบพม่า) ถึงกระนั้นก็ตามรัฐบาลสังคมนิยมพม่ายังคงให้ความสำคัญแก่พุทธศาสนาและประกาศว่าลัทธิธรรมพุทธศาสนาไม่ได้ขัดแย้งกับลัทธิสังคมนิยมของ Karl Marx แต่สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น หลักความเป็นอนิจจังของสังคมสอดคล้องกับหลัก Dialectic ของ Marx และมีส่วนสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปรับปรุงและพัฒนาสังคมนิยมพม่าตามอุดมการณ์สังคมนิยม พระสงฆ์ยังคงได้รับการยกย่องและสนับสนุนให้มีบทบาทในการพัฒนาประเทศเพื่อบรรลุจุดหมายสังคมนิยม¹⁸

ในศรีลังกาสถาบันทางพุทธศาสนาแม้จะมีบทบาทน้อยกว่าในพม่า ในการต่อสู้เพื่อเอกราช แต่ภายหลังได้รับเอกราชแล้วพระสงฆ์และพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญในการบันทึกอนุวัติพลทางการเมืองและวัฒนธรรมจักรวรรดินิยม พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินนโยบายการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างมาก บทบาทที่เห็นเด่นชัดได้แก่ผู้นำทางการเมืองชาวพุทธและพระสงฆ์ได้ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างเอกลักษณ์ของชาติสิงหล โดยการเชื่อมโยงความรู้สึกเป็นชาติเข้ากับความเป็นชาวพุทธ นั่นคือการเป็นชาติสิงหลก็คือการเป็นชาวพุทธและความเป็นประเทศศรีลังกาก็คือเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนา ผู้นำทางการเมืองแม้จะยอมรับการปกครองระบอบรัฐสภาแบบตะวันตกเป็นรูปแบบการปกครองประเทศ แต่ก็ยังคงแสวงประโยชน์ทางการเมืองจากความรู้สึกเชื่อชาติ-ศาสนานิยมเพื่อชัชชนะในการเลือกตั้งและการสนับสนุน

¹⁷ ศึกษารายละเอียดได้จาก Smith, *Religion and Buddhism in Burma*; Michael E. Mendenson, *Sangha and State in Burma: A Study of Monastic Sectarianism and Leadership* (Ithaca: Cornell University Press, 1975); และ Trevor O. Ling, *Buddhism, Imperialism and War* (London: George Allen and Urwin, 1979).

¹⁸ บทบาทของศาสนาและพระสงฆ์พม่าในขบวนการชาตินิยมและการต่อสู้เพื่อเอกราช ศึกษารายละเอียดได้จาก Smith, *Religion and Politics in Burma*; Ling, *Buddhism, Imperialism and War*; and Mendenson, *Sangha and State in Burma*.

สนับสนุนจากกลุ่มอิทธิพลของพระสงฆ์ พรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการระดมพระสงฆ์และศาสนาเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและการรักษาอำนาจทางการเมือง ได้แก่ Sri Lanka Freedom Party (SLFP) ซึ่งนำโดย S.W.R.D. Bandaranaike ในการเลือกตั้งปี 1956 เป็นต้นมา พรรคการเมืองนี้ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอิทธิพลพระสงฆ์เป็นอย่างดีและยังผลให้เป็นพรรคที่มีส่วนสำคัญในการปกครองศรีลังกาตลอดมา ในขณะเดียวกันพรรค SLFP ต้องยอมรับนโยบายการศาสนาและการศึกษาซึ่งเสนอโดยกลุ่มอิทธิพลพระสงฆ์ที่สำคัญๆ เข้าไว้ในนโยบายหลักของรัฐบาล และยินยอมให้ขบวนการสงฆ์เข้ามามีส่วนในกระบวนการทางการเมืองอย่างเปิดเผย ในปัจจุบันศรีลังกาเป็นตัวอย่างที่ดีของการที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างเด่นชัด¹⁹

ในช่วงที่ขบวนการชาตินิยมในประเทศอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เร่งทวีความเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเอกราช ชนชั้นปกครองของไทยก็พยายามสร้างลัทธิชาตินิยมไทยขึ้นเพื่อเป็นพลังต่อต้านจักรวรรดินิยม และเพื่อถ่วงดุลย์ความเคลื่อนไหวชาวจีนในประเทศไทย ตัวอย่างเด่นชัดได้แก่ การสร้างพลังชาตินิยมไทยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ในการระดมพลังชาตินิยมไทยขึ้นแก่รัชกาลที่ 6 ทรงคิดคำขวัญ “ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” ขึ้น และทรงชี้ให้เห็นว่าสถาบันของชาติทั้งสาม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดและไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ถ้าหากปราศจากเสียซึ่งสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ความเป็น “ชาติไทย” จะดำรงอยู่ไม่ได้ทรงเรียกร้องให้ชาวไทยทุกเพศทุกวัยผนึกกำลังกายและจิตใจเพื่อป้องกันชาติและศาสนา ทรงเห็นว่าการละชีพเพื่อชาติเท่ากับเป็นการสืบศาสนาและการทำสงครามกำจัดศัตรูของชาติและศาสนามีได้ชัดกับคำสอนและศีลในพุทธศาสนา²⁰

การระดมพลังทางศาสนาเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองของต้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ได้รับการฟื้นฟูและปฏิบัติตามโดยผู้ปกครองของไทยในสมัยต่อมาที่ปรากฏเป็นตัวอย่างเด่นชัดและยังคงถือปฏิบัติตามโดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และโดยรัฐบาลสมัยปัจจุบันได้แก่การระดมพลังทางศาสนาและพระสงฆ์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศและการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ

¹⁹ ศึกษารายละเอียดได้จาก Urmila Phadnis, *Religion and Politics in Sri Lanka* (London: C. Hurst and Co., 1976).

²⁰ ศึกษารายละเอียดได้จากพระนิพนธ์หลาย ๆ เรื่อง เช่น เทศนาเสด็จบิณฑบาต พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ฯลฯ

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ายึดอำนาจการปกครองโดยการปฏิวัติและทำลายล้างสถาบันการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแล้ว (คือการยกเลิกรัฐธรรมนูญ ยุบรัฐสภา ห้ามพรรคการเมือง สหภาพแรงงาน จำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมือง ฯลฯ) รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์แสวงหาความชอบธรรมและสร้างเสถียรภาพให้กับระบบการปกครองเผด็จการของตน โดยการเร่งรัดพัฒนาประเทศเพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชนทางบ้านวัดตุ และโดยการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติเพื่อเสถียรภาพของรัฐบาลและความมั่นคงของชาติ พุทธศาสนาและพระสงฆ์ถูกระดมมาช่วยในโครงการพัฒนาชนบท โครงการยกระดับศีลธรรม และศรัทธาในพุทธศาสนาและโครงการเผยแพร่พุทธศาสนาในหมู่ชาวเขา

โครงการพัฒนาชนบทมีจุดมุ่งหมายเพื่อชนะจิตใจประชาชนในชนบทโดยมีรากฐานอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า เมื่อประชาชนได้รับการสนองตอบทางวัตถุ โดยการช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐบาลแล้ว ประชาชนจะจงรักภักดีและให้ความสนับสนุนรัฐบาล ผลที่ตามมาก็คือ ประชาชนในชนบทไม่เพียงแต่ไม่ศรัทธาในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ แต่จะต่อต้านคอมมิวนิสต์ บทบาทของพระสงฆ์ในโครงการพัฒนาชนบทเน้นหนักการแนะนำประชาชน ในการพัฒนาชุมชนทั้งด้านอาชีพ การศึกษา อนามัย และการก่อสร้างดาววัดตุ บทบาทนี้จึงเป็นการส่งเสริมให้นโยบายของรัฐบาลบรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าว

โครงการยกระดับศีลธรรมและศรัทธาในพุทธศาสนาดำเนินการโดยคณะพระธรรมทูตพระสงฆ์ที่ร่วมในโครงการนี้จะอบรมประชาชนให้เข้าใจและศรัทธาในพุทธศาสนาและแนะนำแนวทางการพัฒนาทางบ้านวัดตุ ปรัชญาของโครงการพระธรรมทูตตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า ถ้าหากประชาชนยึดมั่นในพุทธศาสนา ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในฐานะเป็นคนไทยก็จะตามมา และเมื่อประชาชนเข้าใจและศรัทธาในพุทธศาสนาแล้วก็จะเป็นปราการต่อต้านคอมมิวนิสต์

โครงการเผยแพร่พุทธศาสนา ดำเนินการโดยคณะพระธรรมจาริก โดยมีวัตถุประสงค์เผยแพร่พุทธศาสนาในหมู่ชาวเขาและชกุงชาวเขาให้นับถือศาสนาพุทธ โครงการพระธรรมจาริกตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า ถ้าหากชาวเขานับถือหรือมีศรัทธาในพุทธศาสนาแล้วจะเกิดความรู้สึกเป็นคนไทยและจะยอมรับวัฒนธรรมไทยและกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ผลที่ตามมาคือชาวเขาจะจงรักภักดีต่อสถาบันที่สำคัญของสังคมไทย (นั่นคือ รัฐบาล ศาสนา และพระมหากษัตริย์)

และไม่เพียงแต่ไม่ตกเป็นเครื่องมือของคอมมิวนิสต์ แต่จะเป็นปรากฏการณ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ บทบาทของพระสงฆ์ในโครงการนี้ได้แก่การจาริกไปสอนธรรมะและการพัฒนาแก่ชาวเขาโดยเฉพาะ ในภาคเหนือซึ่งถูกแทรกแซง โดยคอมมิวนิสต์และมีบทบาทสำคัญในการต่อต้านอำนาจของ รัฐบาลไทย.²¹

²¹ บทบาทของพระสงฆ์ในโครงการทั้งสามดังกล่าวข้างต้น ศึกษาในรายละเอียดได้จาก Somboon Suksamran, *Political Buddhism in Southeast Asia: The Role of the Sangha in the Modernization of Thailand* (London : C. Hursand Co. 1977).

อภินันทนาการ

จาก

บริษัท อิตาเลียนไทย ดีเวล็อปเม้นต์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด

อาคารอิตัลไทย 2013 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ กรุงเทพมหานคร

โทร. 3146101

ผู้รับเหมาก่อสร้าง ซึ่งมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจ

โดยสร้าง

ทางหลวงแผ่นดิน สนามบิน ท่าเรือ เขื่อน โรงงานอุตสาหกรรม

โรงกลั่นน้ำมัน โรงกรองน้ำประปา โรงสูบน้ำ และ อาคารต่างๆ